

AHMED CEVDET PAŞA
TÂRÎH-İ CEVDET

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
III-2. Dizi - Sayı: 15^e

AHMED CEVDET PAŞA
TÂRÎH-İ CEVDET

IV. CİLT

Hazırlayan

Prof. Dr. Abdülkadir ÖZCAN

ANKARA, 2020

Ahmed Cevdet Paşa, 1823-1895

Tarih-i Cevdet. IV. cilt / Ahmed Cevdet Paşa ; hazırlayan Abdülkadir Özcan. — Ankara : Türk Tarih Kurumu, 2020.

4. cilt (xiv, 449 s.) ; 24 cm. — (AKDITYK Türk Tarih Kurumu yayınları; III-2. Dizi-Sayı: 15^e)

İndeks var.

ISBN 978 - 975 - 16 - 3444 - 3 (Tk.)

ISBN 978 - 975 - 17 - 4594 - 1 (4. c.)

1. Ahmed Cevdet Paşa, 1823-1895. 2. Osmanlı İmparatorluğu _ Tarih yazıcılığı. 3. Osmanlı İmparatorluğu _ Tarih. I. E.a. II. Özcan, Abdülkadir, 1948- hazırlayan. III. Dizi.

907.2

956.10154

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulunun 28/06/2019 tarih ve 778/29 sayılı kararı gereği 2000 adet basılmıştır.

ISBN: 978-975-16-3444-3 (Tk)

978-975-17-4594-1

İnceleyenler: Prof. Dr. Yılmaz KURT
Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ

Kapak Tasarım : Emine ÇAKIR

Baskı

Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sebze Bahçeleri Caddesi Arpacıoğlu İş Hanı No:95/1 İskitler/ANKARA

Tel: (0312) 341 10 24 • Faks: (0312) 341 30 50

www.salmatbasim.com.tr • email: salmatbasim@gmail.com

İÇİNDEKİLER

<i>TÂRÎH-İ CEVDET</i>'İN DÖRDÜNCÜ CİLDİNİN MUHTEVASI VE KAYNAKLARI	IX
---	----

BAKIYYE-İ VEKÂYİ'-İ SENE-İ 1201

Ba'zı Vefeyât	4
Vekâyi'-i Şettâ	5
Nu'man Bey'in Soğucak'a Nefy Olunduğu	5
Rusya ve Nemçe Muhârebelerinin Mukaddemâtı	8
Devlet-i 'Aliyye'nin Tedârükâtı	30
Köse Mustafa Paşa'nın Başbuğluğu ve Battal Paşa'nın Sürücülüğü ve Şehbaz Giray'ın Hanlığı	31

VEKÂYİ'-İ SENE-İ 1202

Rusya'nın Tedârükât-ı Seferiyyesi ve Nemçe'nin Nakz-ı 'Ahd Eylediği.....	39
Tebdîl-i Meşihat ve Diğer Ba'zı Tevcîhât	43
Ordu-yı Hümayûn'un Dersa'âdet'ten Hurûcu.....	44
Ordu-yı Hümayûnun Edirne Cânibine Hareketi	46
Hurûc-ı Donanma-yı Hümayûn	53
Fas ve İspanya Elçilerinin 'Avdetleri	57
Ordu-yı Hümayûnun Edirne'den Sofya ve Vidin Câniblerine	57
Hareketi Esnâsında Zuhûra Gelen Vukû'ât.....	57
Mehadiye Havâlîsinin ve Tuna Sevâhilinin Ba'zı Ahvâl ü Evsâfi.....	69

Ser'asker Paşa'nın Evvelki Muhârebesiyle Lazarathâne'nin Fethi	72
Ser'asker Paşa'nın İkinci Muhârebesiyle Mehadiye ve Serdârikrem	75
Ordu-yı Hümâyûnun Karşu Tarafa Mürûru ve Şebeş Muhârebesiyle	81
Fezleke.....	95
Ba'zı Vefeyât.....	96
Vefât-ı Esmâ Sultân	98
Vekâyi'-i Şettâ	100

VEKÂYİ'-İ SENE-İ 1203

Vekâyi'-i İşkodra	105
Vekâyi'-i Irak.....	111
Vekâyi'-i Mısriyye	114

TEKMİLE

Ordu-yı Hümâyûnun Vidin'e 'Avdeti Esnâsında Hotin İstîlâsı Haberiyle Nemçe'nin Mehadiye ve Havâlisini İstirdâd ve Novi ve Dubice Kal'alarını İstîlâ Ettiği Ahbâr-ı Muvahhişesi ve Ba'dehu Ordu-yı Hümâyûnun Ruscuk'da Meştâ-Nişin Olduğu	121
Rusya Serhaddinin Ahvâli ve Tekrâr Yaş Kasabasının ve Ba'dehu Hotin'in İstîlâ Olunduğu	131
Donanma Muhârebeleri ve Özi'nin Mahsûriyyeti	133
Çorazâde'nin Takrîri.....	148
Hotin Sükkânından Taşlı Bayrakdar Denilen Muhammed Ağa'nın Takrîri.....	149
Sâbıkâ Kalas Serdârı Yakûb Ağa'nın İki Yüz Üç Senesi	149
Rebî'ülâhresinin İkisinde Verdiği Takrîridir	149
İstîlâ-yı Özi	154
Rusya ile İsveç Muhârebesi.....	159
Ahvâl-i Mülkiyye ve Mâliyye.....	164

Dersa‘âdet’te Harb ve Sulha Dâir Süferâ ile Olunan Mükâlemât ü Müzâkerât ve Bu Esnâda Zuhûra Gelen Ba‘zı Vukû‘ât	175
Minvâl-i Meşrûh Üzere Senedin Sûret-i Tashîhi	245
Vefât-ı Sultân Abdülhamid Hân ve Cülûs-ı Sultân Selim Hân-ı Sâlis bin Mustafa Hân-ı Sâlis bin Ahmed Hân-ı Sâlis	254
Tercüme.....	258
Merhûm Abdülhamid Hân Hazretlerinin Sulb-i Şâhânelerinden Tevellüd Eden Şehzâdegân ile Selâtın	263
Devr-i Hamid Hânî’de Makâm-ı Sadârete Geçmiş Olan Zevât-ı Kirâm..	264
Muhsinzâde Mehmed Paşa	264
İzzet Mehmed Paşa	266
Derviş Mehmed Paşa	267
Dârendeli Mehmed Paşa	68
Silahdâr Seyyid Mehmed Paşa	268
Yeğen Mehmed Paşa	269
Halil Hamid Paşa	269
Şahin Ali Paşa	272
Koca Yusuf Paşa.....	273
Meşâyih-ı İslâm.....	273
Şerîfzâde Mehmed Efendi	273
Dürrîzâde Mustafa Efendi	273
İvaz Mehmed Paşazâde İbrahim Beyefendi.....	274
Sâlihîzâde Mehmed Emîn Efendi	274
Vassâf Abdullah Efendîzâde Mehmed Es‘ad Efendi	274
Karahisârî İbrahim Efendi	275
Mehmed Atâullah Efendi	275
Arabzâde Atâullah Efendi.....	275
Müftîzâde Ahmed Efendi	275
Mekkî Mehmed Efendi.....	276

Mehmed Kâmil Efendi	276
Mesned-i Kapudanîye Nâil Olanlar ile Ba‘zı Meşâhîr-i Vüzerâ ve Ümerâ	276
Cezâirli Gâzi Hasan Paşa	276
Meşâhîr-i ‘Ulemâ ve Şu‘arâ ve Sâire	276

BAKIYYE-İ VEKÂYİ‘-İ SENE-İ 1203

Tersâne Emîni Selim Ağa ile oğlu Ahmed Nazif Efendi’nin	294
---	-----

TEZYÎL

Küçükalioglu’nun Ahvâli	301
Kapudan-ı Deryâ Gâzi Hasan Paşa’nın ‘Azliyle Kara Ser‘askerliği ve Giritli Hüseyn Paşa’nın Kapudanlığı ve Bazı Vekâyi‘ ve Hâlât-ı Bahriyye	302
Harbin Devam ve İmtidâdı ve Ordu-yı Hümâyûnun Sahrâya Hurûcu ile Kalas Vak‘ası’nın Beyânı	307
Ba‘zı Ahvâl-i ‘Askeriyye	312
Ahvâl-i Mülkiyye	313
Huzûr-ı Hümâyûnda Meclis-i Meşveret ‘Akd Olunduğu	318
Ba‘zı Nizâmât-ı Cedîde	320
Umûr-ı Mâliyye	324
Ahvâl-i Hâzırâya Dâir Ba‘zı Süferâ ile Olunan Mükâlemât ve Muhâberât ile İsveç İttifâkı	326
İsveç ile Rusya Muhârebeleri	334
Ba‘zı Tedârükât-ı Seferiyye Esnâsında Yusuf Paşa’nın Azliyle	336
Kethuda Hasan Paşa’nın Sadâreti	336
Meşihat ile Kâimmakâmlık Tebeddülü ve	340
Vukû‘ât-ı Sâire-i Mütenevvi‘a	340
Fokşan Vak‘ası	341
Ordu-yı Hümâyûnun İbrail Tarafına ‘Ubûru	344

VEKÂYİ‘-İ SENE-İ 1204

Seyyid Mehmed Hayri Efendi’nin Tercüme-i Hâlidir.....	360
Ordu-yı Hümâyûnun Şumnu’ya Gelüp Meştâ-nişîn Olduğu Esnâda Akkir- man ve Belgrad ve Semendire ve Fethülislâm’ın İstîlâ Olundukları.....	364

ZEYL

Rusya Seferine Dâir Bâbî‘âlî’ye Vârid Olan Hatt-ı Hümâyûn Sûretidir....	373
Rusya’ya İ‘lân-ı Harbi Mutazammın Taraf-ı Devlet-i ‘Aliyye’den Neşr Olu- nan Beyânnâmenin Sûretidir	374
Laşi Nâm Nemçe Ceneralı Tarafından Neşr Olunan Beyânnâmenin Hulâsa- sıdır.....	376
Boğdan Voyvodası Tarafından Neşr Olunan Nasihatnâmenin Hulâsasıdır.....	376
Nemçe Seferine Dâir Taraf-ı Devlet-i ‘Aliyye’den Neşr Olunan Beyânnâme Sûretidir	377
Sefâretnâme-i Vâsıf Efendi.....	383
Zıkr-i Memleket-i Endelüs bin Yunan bin Yafes bin Nuh aleyhisselâm ...	391
Ahvâl-i Cezâir:	393
İşkodra Mutasarrıfı Kara Mahmud Paşa’nın İstirhâmnâmesi	394
Ketm-i Esrâra Dâir Hatt-ı Hümâyûn	396
Sûret-i Nutk-ı Pâdişâhî	401
Sûret-i Hatt-ı Hümâyûn	401
DİZİN	403

***TÂRİH-İ CEVDET*'İN DÖRDÜNCÜ CİLDİNİN MUHTEVASI VE KAYNAKLARI**

Sadece XIX. asrın değil, bütün Osmanlı tarihinin en büyük müellifleri ve tarihçileri arasında yer alan Ahmed Cevdet Paşa'nın *Târih-i Cevdet* adlı eserinin ilk üç cildi değerli meslektaşlarım Mehmet İpşirli, Şevki Nezihi Aykut ve tarafımdan yayımlanmıştı (Ankara 2018). Sayın İpşirli ve benim yoğun eğitim meşgalelerimiz yüzünden Cevdet Paşa'nın hayatı ve eserlerinin ele alındığı giriş kısmının yazılması Sayın Nezihi Aykut'a bırakılmıştı. Değerli meslektaşımız bu işi fazlasıyla ifa etmiş, hatta yurt içinde ve yurt dışında yapılan çalışmalar için de geniş bir literatür vermişti. Bu bakımdan Sayın İpşirli ve bu satırların yazarı tarafından sadece kısa birer giriş içerisinde ilgili ciltlerin muhtevası ve kaynakları üzerinde durulmuştu. Zaten bu neşrin amacı kısa süre içerisinde bu önemli kaynağı bilim dünyasının istifadesine sunmak olduğundan, tarafımızdan geniş tahlillere gerek duyulmamış, sadece muhtevası ve kaynakları belirtilmekle yetinilmişti. Zaten Cevdet Paşa daha 30'lu yaşlarda iken kaleme aldığı bu büyük eserinde kullandığı yerli ve yabancı kaynakları belirtmiş, bunlar arasında yaptığı karşılaştırmalarla ve yaptığı kritiklerle doğruya ulaşmak için nasıl bir çaba sarf ettiğini göstermiştir. Bu bakımdan metin neşri çalışmalarında “karnıyarık” denilen karşılaştırmalara gerek görülmemiş, böylece gereksiz şişkinliğin önüne geçilmek istenmiş; hele hele fetva, hatt-ı hümayun, beyanname, arşiv belgeleri ve anlaşma maddeleri gibi resmî evrakın karşılaştırılmasının gereksiz hacim şişkinliği yapacağı kanaatine varılmıştır. Aksi takdirde *Târih-i Cevdet*'in her cildi için kendisi kadar çok geniş birer inceleme yazısı yazmak gerekecek, bu da 12 ciltlik eseri 24 cilde çıkaracaktı.

1201-1204/1787-1790 yılları arası olaylarının verildiği dördüncü cildin başlıca konuları, Kırım'ı ilhak eden Rusya ve onun yanında savaşa katılan Avusturya'ya yönelik düzenlenen sefer hazırlıkları, Rusya'nın da yaptığı hazırlıklar; Osmanlı kara ordusunun ve donanmasının İstanbul'dan hareketi; bu yürüyüş sırasında Sofya ve Vidin taraflarında ortaya çıkan olaylar; Tuna kıyıla-

rında ele geçirilen yerler; önemli şahsiyetlerin, özellikle I. Abdülhamid'in kız kardeşi Esmâ Sultan'ın vefatı gibi iç ve dış gelişmelerdir. 1203/1788-1789 yılında Arnavutluk'ta, Irak'ta ve Mısır'da ortaya çıkan olayların tafsilatıyla başlamakta, ardından Rusya ve Avusturya ile yapılan çok cepheli savaşlara geçilmekte, Hotin, Mehadiye, Novi, Dubiçe/Dubitza ve dolaylarının elden çıkması; Osmanlı ordusunun Rusçuk'ta kışlaması ele alınmaktadır. Bu arada deniz savaşları, Özi'nin Ruslar tarafından kuşatılması ve elden çıkması; İsveç'in Rusya'ya savaş açması; İstanbul'da savaş ve barışa dair yabancı diplomatlarla yapılan görüşmeler, o esnada ortaya çıkan hadiseler, Özi'nin düşmesinin ve binlerce kişinin kılıçtan geçirilmesinin getirdiği derin üzüntüyle I. Abdülhamid'in vefatı, yerine yeğeni III. Selim'in tahta çıkması üzerinde durulmaktadır. Sultan I. Abdülhamid'in biyografisi ile döneminin sadrazamları, şeyhülislâmları ve bunların biyografileri, 1789 yılının son siyasi olayları ele alınmaktadır.

Bu arada "Tezyîl" ana başlığı altında bazı dâhili olaylar, önemli mevkillerde yapılan tayin ve aziller; devletin 'askerî, mülkî ve malî durumu; III. Selim'in huzurunda yeni düzen hakkında yapılan meşveret; bazı elçilerle gerçekleştirilen görüşmeler ve İsveç'le yapılan 'askerî ittifak hususu; bu arada İsveç-Rus savaşı ve Fokşan Vakası ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

1204/1789-1790 yılında Akkirman, Belgrad, Semendire ve Fethülislâm'ın elden çıkması üzerinde durulmuştur. Zeyil kısmında ise Sultan Abdülhamid'in Rusya seferiyle ilgili hatt-ı hümayunun sureti, bu sefere dair çıkarılan beyannamenin metni, Avusturya generali Laschi'nin çıkardığı beyannamenin sureti, Boğdan voyvodasının nasihatnamesinin hulasası, Vâsıf Ahmed Efendi'nin İspanya sefaretnamesinin metni, İşkodra Mutasarrıfı Kara Mehmed Paşa'nın yardım talep eden mektubunun sureti, I. Abdülhamid'in devlet sırlarının paylaşılmamasıyla ilgili hatt-ı hümayunun ve yine bu padişahın nutkunun metni yer almaktadır.

Eserinin ilk cildinde kullandığı kaynakların listesini veren Ahmed Cevdet Paşa burada metni verilen IV. cildinin olaylarını kaleme alırken yerli ve yabancı kitabî kaynaklar yanında arşiv belgeleri de kullanmıştır. Yerli kaynakların başında, kendinden önce vak'anüvislik görevinde bulunmuş kişilerin kronikleri gelmektedir. Bunlar dışında Kafkas olayları için Haşim Efendi'nin tarihçesi, *Dercül-vekeyi*, ordudan gönderilen jurnaller, lâyhalar ve esirlerin takrirleri;

başta Cebertî'nin eseri olmak üzere bazı Mısır tarihleri; Irak olayları için *Gülşen-i Hulefâ* zeyli ile "bazı müverrihîn" deyip ismini vermediği tarihçilerin eserleri; Kırım'la ilgili olaylar için *Gülbün-i hânân*, Diplomat Ahmed Resmî Efendi'nin eseri, Said Efendi ile Şehrî İsmail Efendi'nin tarihçeleri; biyografiler için Ahmed Câvid'in *Hadikatü'l-vüzerâ Zeyli*, Şem' dâniâzade Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'î't-tevârih'i gibi eserleri kaynak olarak kullanmıştır.

Selefleri olan vakanüvislerden Mütercim Âsım, Sadullah Enverî, Edîb Mehmed Emin ve Vâsîf Ahmed'in vekayinamelerini mukayeseli ve eleştirel bir yaklaşımla kullanan Ahmed Cevdet Paşa bazı rivayetlere karşı temkini elden bırakmamış ve doğruyu bulmak için ciddi bir tarih metodolojisi izlemiştir. Önemli bir mevkide iken göklere çıkardığı kişiyi, nekbete uğradıktan sonra verdiği bu resmi tarihçileri, özellikle Ahmed Vâsîf'ı yer yer cehalet, yalancılık, iftiracı, masalcı, dünyadan bîhaber ve kuru birer nakilci gibi görüp sert bir şekilde eleştirmekten geri durmamıştır. Ancak hemen belirtmelidir ki, Ahmed Cevdet Paşa vakanüvis olarak kendi dönemi olaylarını yazsaydı kolay bir şekilde tenkit üslûbu kullanabilir miydi? Bu mevhum suale yine kendisi Sadullah Paşa'ya gönderdiği cevabi mektupta vermekte ve yaşadığı dönemin olaylarını yazmanın zorluğundan söz ederek, çağdaşı olayları haleflerinin yazmasının söz konusu olabileceğini belirtmektedir. Zaten bir olayın tarih olabilmesi için üzerinden 100 yıl geçmesi gerektiğine inanan Cevdet Paşa'nın etkilendiği tarihçiler başta İbn Haldun olmak üzere Joseph von Hammer, Jules Michelet, Hippolyte Taine, Henry Thomas Buckle, Macaulay ve Montesquieu'dür.

Kuzey Afrika ve Arap diyarları için de o yörelere dair eserleri kullanan Ahmed Cevdet Paşa, Batı dünyası ve Rusya için Avusturya jurnallerini, II. Katerina devrinin tarihini yazan Jean - Henri Castera adlı Fransız tarihçinin eserini kaynak olarak kullanmıştır.

Bunlar dışında, ulaşabildiği arşiv vesikalarını, sefer mükâleme mazbatalarını, bazı resmî mektupları ve elçi takrirlerini de kullanmış; hatta olayların içinde bulunmuş kişilerden duyduklarını "mesmû'dur", "istimâ olunmuştur", "sır kâtibinden mesmû'um olmuştur", "Tatarcık Abdullah'tan mesmû'dur", "sıkadan menkuldür" gibi ifadelerden anlaşıldığı üzere duyduklarını da sözlü kaynak olarak değerlendirmiştir. Cevdet Paşa kaynaklarını kullanırken ciddi bir eleştiri dili kullanmış, sonunda kendi fikirlerini ve yorumunu da vererek

sebeup-sonuç ilişkisine dayalı tenkidî tarih yazımının güzel bir örneğini vermiştir. Selefî vakanüvislerin dil ve üslûbunu ağır bulan ve onların eserlerini şiir mecmualarına benzeten Ahmed Cevdet Paşa *Tarih*'ini sade bir dil ile yazmıştır.

Bizzat müellifinin kontrolünden geçen ve sağlığında basılan *Tarih-i Cevdet*'in dördüncü cildi Latin harfleriyle yazılırken basit bir transkripsiyon kullanılmıştır. Ezcümle, konu başlıkları bold yazılmış; Arapça âyet, hadis ve kelâm-ı kibarlar ile Farsça şiir vb. ibareler italik yazılıp mealleri dipnotlarda gösterilmiş; 1309 tab'ının sayfa numaraları () içinde verilmiş; paragraf ve noktalama işaretleri hemen aynen muhafaza edilmiştir. Türkçe kelimelerin sonundaki “b” harfi “p”ye çevrilerek yazılmış; has isim dışındaki kelimelerde geçen “ayn” harfi için “‘” işareti kullanılmış; tarih düşürmeler dışında kişi adlarında transkripsiyon ve uzatma işaretleri kullanılmamış; manayı bozacak durumda değil ise “hemze”ler gösterilmemiş, “te’ssüf” örneğinde görüldüğü üzere gerekli durumlarda hemzeler yukarıdan virgöl ile tefrik edilmiş; karşılıklı konuşmalar mümkün mertebe “ ” içinde verilmiş; “terceme” kelimesi “tercüme” şeklinde yazılmış; “vakit” anlamındaki zaman ile “kefâlet” anlamındaki zamân kelimesini ayırmak için “dad” harfi gösterilmiş; kaf ve gayn harflerinden sonra gelen uzatmalar için â, û, î şekilleri kullanılmıştır.

Tarih-i Cevdet'in bu cildinin baştan sona kontrolünde yardımlarını gördüğüm doktora talebem Nurten Sevinç'e, başta Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Birol Çetin ve Uzman Ayşenur Şenel olmak üzere, emeği geçen diğer personele teşekkürlerimi sunarım.

Abdülkadir ÖZCAN
İstanbul 2020

(Tertîb-i Cedîd)
Cild-i Râbi‘ ez-Târih-i Cevdet
Ma‘ârif Nezâret-i Celîlesinin ruhsatnâmesiyle
(ikinci tab‘ı)

Dersa‘âdet
(Matba‘a-i Osmâniyye)

CİLD-İ RÂBİ‘ EZ-TÂRÎH-İ CEVDET

Bismillâhirrahmânirrahîm

BAKIYYE-İ VEKÂYİ‘-İ SENE-İ 1201

İşbu iki yüz bir senesinin ibtidâsı fasl-ı hazâna tesâdüf etmekle muharremin ikinci günü Sultân Abdülhamid Hân hazretleri Boğaziçi’nden Topkapı Sarây-ı Hümayûnları’na nakl buyurup, egerçi sefer endîşesi zihinleri işgâl etmekte ve bu hılâlde Dersa‘adet’de kesb-i şiddet eyleyen tâ‘ûn ‘illetinden nice kimseler sefer-i âhirete gitmekte ise de, mukaddemâ Cennet-mekân Sultan Mustafa Hân hazretlerinin kerîmesi Hatice Sultan Anadolu Vâlisi Seyyid Ahmed Paşa’ya nâm-zed kılınmış olduğundan *el-hayru la yu’har*¹ müfâdıncı muharremin onuncu günü ‘akd-i nikâh olunarak on altıncı Çaharşenbih günü cihâz alay[1] bi’t-tertib ferdâsı sultan-ı müşarûn-ileyhâ hazretleri alay ile sarây-ı hümayûndan alınıp kendü sarâyına nakl ve isâl olunmuştur. Muharremin on sekizinci günü ru’us imtihânı küşâd olunup telhîsde vâki‘ *el-fennûs-sâni ilmü’l-beyân*² terkibinden ders gösterilerek isbât-ı istihkâk edenlere ru’us-ı tadrîs verilmiştir. Bir Fransız mi‘mârı ma‘rifetiyle tersânede der-dest-i i‘mâl olan elli dokuz zirâ‘ bir kıt’a kalyon bu esnâda hitâm bulmağla “Mukaddime-i Zafer” tesmiye olunmuştur.

Defa-i sâlisede defterdâr bulunan Hasan Efendi saferin on ikinci günü ‘azl ile yerine (3) Tersâne Emîni Ahmed Nazif Efendi defterdâr olup Devlet-i ‘Aliyye’nin fi’l-asl masrafı îrâdına gâlib iken bu esnâda fevkal‘âde zuhûr etmekte olan masârif-i zarûriyyeye karşılık olmak üzere gayr ez-eshâm-ı atık

¹ Hayır ertelenmez.

² İkinci fen, beyan ilmidir.

olan mukâta'attan binde yüz elli ve ve 'atık olmayanlarından binde yüz gurus ahz u istifâya karâr verildi. Ve Tersâne emâneti ashâb-ı servet ü yesârdan Kas-sâbbaşı Hacı İsmail Ağa'ya 'ilâve-i me'mûriyyet olarak tevcih buyuruldu. Nazif Efendi şunun bunun yanında akçenin kıletinden ve masârifin kesretinden bahisle izhâr-ı 'acz ü fütûr etmekle selefi Koca Hasan Efendi kaç def'adır defterdâr oldu ve pek muzâyakalı vakitlerde bulundu. Üslûb-ı hakîmâne ile idâre ederek böyle şikâyet-ı bihûde ve makâlât-ı bî-ma'nâ ile şân-ı devlete nakîse verecek ve kendi vakârına hâlel getirecek emr-i münkere masdar olmadı deyü Nazif Efendi'nin faslı mahâfil ü mecâlisde söylenmekte olduğu halde, Nazif Efendi dahi Hasan Efendi'yi müttehem göstermek üzere Hasan Efendi'nin defterdârlığında vukû bulan tevcihât mahzâ hasâr-ı mîrîdir deyü cümlesinin ref'ini telhîs ile hatt-ı hümayûn keşide ettirüp tevcihât-ı merkûme ise işden güçden kalmış bazı biçâregâna tekâ'üdiyye ve ba'zı zu'afâyâ sadaka-i şâhâne olmak üzere tahsîs olunmuş cüz'îyyât makûlesi ma'âşlardan ibâret olmağla şurada burada Nazif Efendi'nin fasl-ı mezemmeti bahs-i inkisâr ve bed-du'â ile tezyîl olunmakda ve bu vechile mûmâ-ileyhimâ miyânelerinde peydâ olan bürûdetten nâşî yek-digeri 'alenen kadh ü zemm etmekte idi.

Rebî'ülâhırın on ikinci günü Reîsülküttâb Bekir Paşazâde Ahmed Atâ'ullah Beyefendi 'azl ile yerine Tevki'î Süleyman Feyzi Efendi reîsülküttâb ve defterdâr-ı sâbık Hasan Efendi tevki'î olup iki gün sonra Hacı İsmail Ağa uhdesine rütbe-i vezâretle Anadolu eyâleti bi't-tevcîh İsmail cânibi ser'askeri sadr-ı sâbık Ali Paşa ma'îyyetine ta'yîn olunmağla Tersâne emâneti esbak hazîne kethüdâsı Râik Ali Efendi'ye ihâle olunmuştur.

Atâ'ullah Bey Sadrı'zam Koca Yusuf Paşa'nın küllî ve cüz'î umûrunda müsteşâr ve mu'temeni olduğuna nazaran kethudâ olmasına intizâr olunurken, ikbâline mağrûr olarak kimesneyi saymaz olduğundan herkes etvârından dilgîr olarak her tarafda mesâvîsi söylenir olduğuna ve bu cihetle müstenidi olan zâtı dahi lisâna getürmüş idüğüne mebnî Bâbî'âlî'den def'ini Yusuf Paşa îcâb-ı hâl-den görmekle, hilâf-ı me'mûl olarak böyle menkûben 'azli vukû' bulmuştur.

Ba'zı Vefeyât

İşbu iki yüz bir senesi saferinin beşinci günü tevellüd eylemiş olan Sâliha Sultan altı ay kadar mu'ammere olduktan sonra vefât eylemiştir.

(4) Recebin ikinci günü dahi sudûrdan olup akdemce ‘uhdesine sadâret ve Rumeli pâyesi tevcih olunan Birâderzâde Ya’kub Efendi fevt oldu. Müşarün-ileyh nesl-i âl-i Hasan Cân’dan Birâderzâde Mustafa Efendi’nin mahdûmu olup asıl ve hasîb ve sûfî-nihâd ve edib bir zât idi.

Rusyalu, Şâhin Girây’ı iğfâl ile Kırım’ı gasben istilâ ettikten sonra Şâhin Girây’a ma’âş tahsis ile bir mahalde iskân ettiklerinde Şâhin Girây’ın aklı başına gelmiş ise de, çe-fâide ki iş işden geçüp Rusyalu Kırım’da gereği gibi yerleştikten sonra artık onun te’lif ü tatyîbine hâcet görmediğinden âdeten kendisine sûret-i istiskâl göstermeğe ve “eger Memâlik-i Devlet-i ‘Aliyye’ye gider isen sana ruhsat verilür” demeye başlamalarıyla, Şâhin Girây dahi işbu iki yüz bir senesi evâilinde bir âdemini Dersa’âdet’e irsâl ile memâlik-i Devlet-i ‘Aliyye’ye güzâr etmeğe ruhsat istedikde, te’mîn-i istimâlet yolunda kendüsüne tahrîrât gönderilerek ve mahsûs mihmândâr ta’yîn edilerek bu tarafa celb ve imrâr olunduktan sonra Rodos cezîresine nefy ile orada müstahıkk olduğu cezâyı görmüşdür.

Vekâyi’-i Şettâ

Eğribozlu merhûm İbrahim Paşa’nın oğlu olup Başbâki kulluğu ve Sipâhîler ağalığı etmiş olan Bekir Beyefendi’nin hüsn-i sülûk ü sîreti ve liyâkat ü sadâkati ve ma’ârif-mendliği müsellemtattan olduğuna mebnî, şa’bânın ikinci günü uhdesine rütbe-i vezâretle Mora muhassıllığı bi’t-tevcih fi’l-asl tersâneli ile ihtilâl ü imtizâcî olduktan başka, pederinin kapudanlığı ve birâderinin Karadeniz donanması başbuğluğu olmak hasebiyle Karadeniz ser’askerliğiyle dahi derece-i câhı terfî olundu deyü *Vâsıf Târîhi*’nde muharrerdir. Kaht-ı ricâl ve kavânin ü nizâmât-ı devlette olan ihtilâl hasebiyle rüteb ü manâsıbdâ ednâ mülâbese i’tibârı cârî olagelmiş ise de, böyle sefer vakti koca bir Karadeniz ser’askerliğinin cihât-ı evkâf gibi mîrâs addolunması garâib-i asriyyedendir.

Şa’bân-ı şerîfin on altıncı günü Kethüdâ-yı sadr-ı ‘âli Mehmed Hayri Efendi ‘azl ile yerine Tevkî’î Hasan Efendi kethüdâ ve Lâleli Mustafa Efendi tevkî’î olmuşdur.

Nu’mân Bey’in Soğucak’a Nefy Olunduğu

Medîne-i Münnevver’e de muhtâc-ı ta’mîr olan ba’zı emâkin-i müteberrikenin ta’miri için Dergâh-ı ‘âli kapucubaşlarından Nu’mân Bey’in salâh u takvâsı ve cânib-i Hicâz’a râğbet ü hevesi meşhûr olduğuna binâen, bin iki yüz

senesi hilâlinde hidmet-i mezkûreye ta'yîn olunup Medîne-i (5) Münevver'e lede'l-vusûl emr-i ta'mîre iştigâl birle beş on günlük maslahatı kaldıkta, tekâmîlini ba'zı kimselere tavsiye eyledikten sonra Medîne'den hareket edüp ve Halep yoluyla Meşhed'e ve ba'dehu Bağdad'a gelüp, andan Âstâne'ye 'avdet eyledi. Hâlbuki 'avdeti izn ü ruhsata mütevakıf olup, ba'de'l-izn dahi şâhrâhdan azîmeti lâzım iken hod-be-hod tarîk-ı nâ-ma'rûf ile 'avdeti hilâf-ı rızâ-yı evliyâ-yı ni'amî olduktan başka Bağdad'a vürûdu bir müddetten berü hâric-i Bağdad'da ref'-i livâ-yı isyân etmiş olan Şâvî-zâde Süleymân Bey'in ma'rekesi hengâmına tesâdüf ederek Bağdad'da ba'zı erâcîfin hudûsuna 'illet olduğundan iki yüz bir senesi hilâlinde li-eclî't-te'dib Soğucak Kal'ası'na nefy olundu.

Vâsıf Târîhi'nde keyfiyyet bu vechile muharrerdir ammâ Hâşim Efendi'nin tahrîrâtında Nu'mân Bey'in şeyhü'l-harem ve sâ'ire ile beynlerinde adâvet tahaddüs edüp havfından nâşî havâss-ı etbâ'ından beş altı nefer âdemoyle Kûfe ve Bağdad tarafında Körler Yolu ta'bîr olunan tarikdan giderek ve esnâ-yı tarîkde İmam Ali radiyallahu anhû hazretlerinin meşhedini ziyâret ederek Bağdad'a ve andan Âstâne'ye gelmiş olmağın, 'alevîlik ile ithâm olunarak Soğucak'a nefy olunup oraya vusûlünde Mustafa Paşa tarafından Anapa'ya nakl olunmuştur.

Anapa ve Soğucak kal'alarının Nüzül emânetiyle Anapa Kal'ası'nın hendeğini hafr etmek ve şarampo ve divârlarını kemâl-i rasânet üzere ıcâleten inşâ vü ihyâ eylemek üzere Dergâh-ı 'âlî kapucubaşlılarından ve Kıbtîyândan Esper Ağa çırağı Abdullah Ağa me'mûr olup, kendüye cânib-i mîriden i'tâ kılınan yirmi bin guruşdan yevmiyye yirmi guruş kendü nafakasına harc u sarf etmek üzere yedine pusula verilmiş olmasıyla bir senelik ma'âş meblağ-ı mezkûrdan tarh olundukda, on iki bin sekiz yüz guruş bâkî kalur siyâk-ı meşrûh üzere Anapa'ya gelüp hayme vü çerger tedârük birle iki sene kadar ikâmet edüp hidmet-i binâ şöyle dursun yamakların rûz-merre verilecek et ve etmek ta'yînâtla- rı için tez elden beş altı bin guruş olsun gönderilmesi istid'âsıyla peyderpey arzuhâl tahrîr ve üçer dörder yüz guruş harcırah i'tâsıyla âdemlerini İstanbul'a tesyîr eyledikçe bir para gönderilmeyüp cevâb yerine, heman isti'câl emirleri gönderilegeldiğine ta'accüb olunup dururken, menzil kayığıyla Anapa'ya bir tatar gelüp Nu'mân Bey dahi vâlî sarâyına ihzâr olunmağla, "divân var imiş, Nu'mân Beğ dahi ihzâr olunmuş" deyü esvâkda guft-gû peyda olarak halk sarâyâ cem' olup vârid olan fermân kırâ'at olundukda, hulâsâ-i müfâdı binâ

emâneti Nu'man Bey'e tevcih olunmağla Abdullah Ağa'ya iki sene mukaddem teslim olunan yirmi bin guruş bi'l-istirdâd Nu'mân Bey'e verilmesi ve anın dahi emr-i inşâyâ ihtimâm eylemesi husûslarından (6) 'ibâret olmağla, meblağ-ı mezkûr Abdullah Ağa'dan talep olundukda cümleyi şer'e dâ'vet edüp hisâbının rü'yet kılınmasını ve meblağ-ı mezkûrdan fazla istidâne akçe tedârük edüp de harc etmiş olmasıyla burası tahkik ve isbât olundukdan sonra i'lâm olunmasını istid'â ve, "bihûde ifâte-i vakt etmekden ise İstanbul'a 'avdet edüp de ifâde-i hâl etmek emr-i savâbdır" deyü te'yîd-i müdde'â ederek feryâd etmiş ise de müfid olmayup, akçenin tamâmen tahsili husûsunda ibrâm olunmağla Abdullah Ağa ol gece birkaç âdemiyle hânesinden çıkup ve Goya semtine firâr edüp ve andan Sohum'a varup Keleş Bey ma'rifetiyle bir kayık tedârük birle Dersa'âdet'e vâsıl olarak gûyâ rahm ü şefekat olunur hulyâsıyla heman yol kıyafetiyle kapuya vardıkda bilâ-izn Dersa'âdet'e gelmesi kendü hakkında töhmet add olunarak Bozcaada'ya nefy olundu deyü Hâşim Efendi rivâyet ettikten sonra der ki, Abdullah Ağa cebân âdem olduğundan mâl-ı mîrinin itlâf ü isrâfına bir vechile cesâret edemeyerek mezkûr yirmi bin guruşdan iki senelik ma'âşı tenzîl olundukda, beş bin altı yüz guruş kalup bununla iki sene kadar nüzülü idâre ve haylice yerler inşâ etmiş olmasına nazaran, mîrîden hayli matlûbu olduğu bedîhiyyâtıdan ve bizim dahi ma'lûm u meşhûdumuz olan mevâddan iken biçârenin bu bâbda feryâdı müfid olmayarak ber-minvâl-i muharrer nefy olunup Anapa'da kalan eşyâsını dahi Mustafa Paşa define bulmuş gibi zabt eyledi. Andan sonra biçâre Abdullah Ağa İstanbul'daki hânesini dahi satup bahâsını itlâkına sarf ederek kemâl-i fakr u ıztırâb ile kahrından helâk oldu. Hâşim Efendi'nin kelâmı burada tamâm oldu. *el-'Uhdetü 'ale'r-râvî*.

Mu'ahharen Bağdad Vâlisi Süleyman Paşa tarafından Nu'man Bey'in 'afv ü itlâkı iltimâs olunmağla, bir sene sonra 'afv ile Dersa'âdet'e 'avdetine ruhsât verilmiş ve Abdullah Ağa gibi bir vartaya uğramaksızın Nüzül emâneti beliyesinden kurtulmuştur.

İşte Anapa gibi bir serhadd-i mühimmin emr-i idâresi bu hâle gelüp mukaddemâ Çerkesistân umûruna pek ziyâde ehemmiyet verilmiş iken, bu mer-tebe ehemmiyetsiz kalmasına te'essüfden başka bir şey denilemez. Hâlbuki

³ Günahı rivayet edenin boynuna.

günden güne sefer emâreleri kuvvet bulmakda olduğuna nazaran serhadler umûruna evvelkiden ziyâde ihtimâm olunmak lâzım gelürdü.

Fas hâkiminin çend def'a Dersa'âdet'e elçileri gelüp gittiğine ve İspanya devletinin dahi akdemce Dersa'âdet'e elçisi gelüp bi'l-mukâbele taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den dahi bir elçi gönderilmesini takrîr ettiğine mebnî rebî'ülevvelin yedinci günü hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan Azmî Ahmed Efendi Fas elçisi ve Vak'anüvis Vâsıf Efendi İspanya elçisi ta'yîn kılındı. Fakat hareketleri evvel-bahâra kalacağından ol vakte kadar vak'anüvisliği (7) yine Vâsıf Efendi'nin idâre eylemesi ve ba'dehû gidüp gelinceye dek vekâleten idâre ettirilmesi fermân olunmuştu.

Vâsıf Efendi'nin İspanya sefâretine me'mûriyyeti mûcib-i ta'ayyün ve tezâyüd-i haysiyyeti ise de, cild-i sâlisde beyân olunduğu üzere tab'hâne şirketinden dolayı Râşid Efendi ile miyânelerinden peydâ olan mübâyenetinden nâşî bu me'mûriyyeti sûret-i taltifte Dersa'âdet'ten teb'id garazına mebnî Râşid Efendi'nin sevkîyle vukû'a gelmiş bir keyfiyyet idüğü *Dercü'l-vekâyi*'de münderictir. Vâsıf Efendi işbu iki yüz bir senesi şa'bânının evâsıtına kadar zabt-ı vekâyi' edüp ramazânın on beşinci günü İspanya'ya gitmiş ve Teşrifâtî Hasan Efendi bi'l-vekâle zabt-ı vekâyi'e ibtidâr etmiştir.

Rusya ve Nemçe Muhârebelerinin Mukaddemâtı

Rusya İmparatoriçesi Katherine memâlik-i Devlet-i 'Aliyye'yi mukâseme etmek üzere Almanya İmparatoru Josef ile ittifâk eylemiş olduğu hâlde, Fransa ve İngiltere devletlerinin Amerika mes'elesinden dolayı ceng ü cidâl üzere bulunduklarını zamân-ı fursât ittihâz ederek Kırım ve Kuban memleketlerini gasb ve istilâ eyledikte, taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den nâcâr sükût olunmuş ve muvâzene bi'l-misl kâ'idesinde nevbet Josef'e gelmiş ise de, bu vak'ada Avrupa devletleri mütenebbih olup Avusturya hükûmetinin tezyîd-i kuvvet etmesi ise doğrudan doğruya muvâzene-i Avrupa'yı ihlâl edeceğinden, cümlesi nazar-ı dikkatlerini şark tarafına ihâle eylemiş olduklarından imparator-ı müşarûn-ileyh me'mûlü vechile ba'zı mahallerin gasb ve istilâsına cesâret edemeyüp, bu ittifâkının iktitâf-ı semeresine dîger vakt-i müsâ'id gözetmeğe mecbur olmuştu. İngiltere devleti ise Katherine'nin sefer-i mezkûrda ser-levha-i müttefikeyn olarak bi-tarafı-i harbî ittifâkını ihdâs eylemiş olmasından, fi'l-asl Katherine'ye

muğber olduğu hâlde iki devlet-i imparatoriyyenin bu vechile müttetik ve yek-cihet bulunmaları bi'l-cümle Alman hükümdârlarının emniyet ü râhatlarını selb eylediğinden Prusya Kralı Büyük Frederik hîn-i hâcette yek-dîgere mu'âvin olmak şartıyla bi'l-cümle Alman ümerâ ve hükümdârlarını ittifâka da'vet ettikde çünkü Alman memleketinde Hanovere kralı bin yüz yirmi altı senesinde İngiltere Krallığı'na intihâb olunmuş idüğünden İngiltere kralları Hanovere hanedânından olarak Hanovere hükûmeti kendülerinin mülk-i mevrûsları idüğüne mebnî İngiltere kralları Alman hükümdârânı zümresinden i'tibâr olunmağın, bu da'vete cümleden evvel İngiltere kralı icâbet ve sâir Alman ümerâsı dahi birer birer dehâlet ederek bin yüz doksan dokuz senesi hilâlinde Berlin şehrinde Frederik ile sened-i ittifâkı imzâ etmişler idi.

İşte bu Alman ittifâkı Katherine'ye ve Potemkin'e 'azîm infî'ale mûcib olmuştur. Hattâ (8) İngilterelülerin Rusya memâlikinde her milletten ziyâde ticâret imtiyâzları olup, ancak İngiltere ve Rusya devletleri beyninde ma'kûd olan ahidnâme-i ticâret müddet-i mu'ayyene ile mukayyed olduğundan va'desi hulûlünden akdem tecdîdi İngilterelüce umûr-ı mu'azzama ve mühimmeden ma'dûd olarak, bu def'a inkızâ-yı müddetine iki sene kaldığından tecdîd ve tanzîmi zımında İngiltere devleti Petersburg cânibine mahsûs elçi gönderdikte bu ticâretten Rusyalı'nun küllî menâfi'i olmasıyla terk ve ta'tili Rusya devletine dahi elvermez iken, Katherine mücerred Alman ittifâkından dolayı İngilterelü hakkında olan infî'âlini izhâr için ahidnâme-i mezkûrun tecdîdini te'hîr etmiştir.

Devlet-i 'Aliyye Avrupa'nın en güzel kıt'asına mâlik olduğu hâlde öteden berü kendüsünü Avrupa devletlerinden bî-gâne tuttuğu misillü bu ittifâktan dahi hâric bulunmuş ise de, düşmanlarına karşı bir kuvvet olduğundan bi't-tab' Devlet-i 'Aliyye'ce dahi menfa'atlü bir keyfiyyet olmuştur. Ve iki yüz târihinde Frederik fevt olmuş ise de eser-i ittifâk bâkî olup bu vesîle ile Rusya ve Prusya devletleri beyninde bir müddetten berü müstakarr olan bürûdet tezâyüd ettiği misillü İngiltere devletiyle Rusya beynine dahi bürûdet girmiştir.

Fransa'nın Petersburg'da mukîm Ségur nâm elçisi ise bunu fırsat ittihâz ederek Rusya milleti Fransa metâ'ını İngiltere tüccârı yediyle alacağına ve bu sûretle Rusya ve Fransalunun edecekleri kârı İngilterelü edeceğine bizzat Fransaludan alınması tarafına enfa' ü ehven olmaz mı deyü nice delâ'il-i mül-

zime îrâdıyla Potemkin'i iknâ edecek sûrette bast-ı mukaddemât eyledükde Potemkin dahi muvâfakat ve bu husûsa mu'avenet etmekle Fransa ile 'ahidnâme-i ticâret akdine karâr verilüp işbu 1201 senesinde ahidnâme-i mezkûr tertîb ve imzâ olunarak İngilterelünün müddet-i medîdeden berü Rusya memâlikinde münhasıran kazanmış olduğu imtiyâzât-ı ticârete Fransalunun dahi nâil olması İngilterelüye dâğ-ı derûn ve Rusya'nın Kırım'a yerleşip de Karadeniz'de teksîr-i donanma etmesi kendüsüne mûris-i evhâm-ı gûnâgûn olduğundan ve devleteyn-i imparatoriteynin tevsî'-i kuvvet ü iktidâr eylemeleri Prusya hakkında dahi ziyâde muzır görüldüğünden İngilterelü ibtidâ Prusya devletini tahvîf ü tevhiş ile tedârükât-ı ihtiyâtiyyeye mecbûr ettikten sonra Devlet-i 'Aliyye'yi dahi Rusya 'aleyhine tahrîke mübâderet etmiştir.

Ve çünkü Prusya Devleti'nin Dersa'âdet'te maslahatgüzârı olup, ancak geçen sene meşhûr Frederik fevt olmağla, yerine Prusya kralı olan karındaşı oğlu Frederik Gilyom bu esnâda Devlet-i 'Aliyye'ye nâme vü hedâyâ irsâl ve maslahat-güzârına dahi orta elçilik (9) 'unvânı i'tâ eylemiş olduğundan, işbu iki yüz bir senesi cumâdelâhiresinin on dördüncü günü huzûr-ı hümayûna duhûl ile nâme vü hedâyâsını takdîm ettikte ziyâde iltifât vü ihtirâma mazhar olmuş ve o dahi Devlet-i 'Aliyye'yi sefere teşvîk vâdisinde İngiltere elçisine peyrev olarak lâzıme-i me'mûriyyetini icrâ etmekte bulunmuştur.

Kırım'ın gasb ü istilâsına Devlet-i 'Aliyye'nin ihtiyâr-ı sükût etmiş olması ise emr-i zarûrî olup, şöyle ki; sefer-i sâbıkta Devlet-i 'Aliyye 'asâkirinin râbitasızlığı meşhûd olmasıyla ricâl-i Devlet-i 'Aliyye'nin ekseri seferden ictinâb edüp 'askere râbita vü nizâm verilerek a'dâya mukâbeleye kâfi kuvvet tedârük olununcaya değin mudârâ yoluna gidilmek sûretini tercih etmişler idi. Abdülhamid Hân hazretleri dahi bu vechile muhârebeden tehâşî ederek dâimâ rişte-i silm ü musâlahanın munkatı' olmamasına sa'y ederdi. Lâkin nizâmât-ı 'askeriyye ve mülkiyyenin fi'liyyâtına dâir bir şey vücûda getirilemeyerek bu husûslar yalnız tasavvurda kalup ve heman bihûde sözlerle vakitler geçirilüp, ber-vech-i meşrûh Kırım'ın gasb ü istilâsı ise millet-i İslâmiyyeye gâyet girân gelerek muhârebe tarafdârları tekessüre başlayup Dersa'âdet'te fitne vü fesâd zuhûr edecek derecelere varmış ve Kırım'ın istirdâdı emel ve ârzûsu herkese dâğ-ı derûn olup kalmış olduğu halde, fi'l-asl kalyonculardan neş'et ederek ve sefâinde neşv ü nemâ bularak refte refte Cezâirli Gazi Hasan Paşa'ya Kapu

kethudâsı olmak hasebiyle kesb-i ta'ayyün ü imtiyâz ettikten sonra, rütbe-i vâlâ-yı vezâretle Mora vâlisi olan Koca Yusuf Paşa bin iki yüz senesinde sadr-ı vezârete ve usûl-i müdâheneyi kendüsüne medâr-ı i'tilâ-yı şân ittihâz etmiş olan Müftîzâde Ahmed Efendi makâm-ı meşihate gelmiş olup Yusuf Paşa ise, ber-minvâl-i meşrûh ümmî bir zât olması hasebiyle mehâmm-ı saltanat ve usûl ü furû-ı vezâret ü vekâletten gâfil olduğu hâlde fart-ı hiddet ü hamîyyet üzere mecbûr olduğundan halkın galeyân-ı efkârına bakarak ve İngiltere ve Prusya elçilerinin iğfâlâtına aldanarak heman Kırım'ı teshîr sevdâsına düşmesiyle Dersa'âdet'te efkâr iki şıklı olup, biri devâm-ı sulhü muhafaza etmek ki, Abdülhamid Hân hazretleriyle ekser-i ricâl-i devletin ber-vech-i meşrûh mültezimleri bu sûret idi, diğeri Rusya'ya i'lân-ı harb eylemek, ki sâir nâs ile Yusuf Paşa bu fikirde idiler. Binâ'en-aleyh Devlet-i 'Aliyye bir hâl-i tereddüd ü tezezbühte kalarak kâh Rusya elçisine izhâr-ı şiddetle cenge sebep aranılır ve kâh müdârâ yoluna gidilerek devâm-ı sulhe çâre düşünüldü idi.

Katerine ise ber-minvâl-i sâbık Petro'nun bekâyâ-yı vesâyâsını infâz etmek esbâbını tedârük sevdâsına düşüp, hele Kırım'ı fuzûlî gasb ü istilâ ettikten sonra her merâmını ihâfe suretiyle (10) tahsile kalkışarak olmayacak maddeler için Devlet-i 'Aliyye'yi tazyîk ü iz'âcdan hâliye olmazdı. Fakat Kırım'da henüz yerleşüp Karadeniz'de kuvve-i bahriyyesini tezyîd etmekte ve Devlet-i 'Aliyye hakkında olan niyyât-ı muzırasını icrâ için vakit fırsat gözetmekte olmasıyla, Dersa'âdet'te mukîm Rusya elçisi politikasını vakt ü hâlde göre yürütmekte ise de, bu hılâlde Rusya'da kesb-i nüfûz ü ikbâl etmiş olan Ceneral Potemkin memâlik-i Devlet-i 'Aliyye'den ba'zı mahalleri zabt ve bir hükûmet şekline vaz' ile kendüye tahsîs ettirmek sevdâsına düştükten başka, Rusya'da kavalierlik nişânlarının rütbe-i ûlâsı i'tibâr olunan San Corci Nişânı mücerred seferde galebeye mazhar olan ser'askerlere mahsûs olarak âhar kimseye verilmemek nizâm-ı devletleri icâbından olduğuna ve Potemkin Katerine'nin sevgilisi olmak takrîbiyle cemî'-i rüteb ü menâsıba nâil olduğu hâlde ibtidâ-i zuhûrundan berü sefer vâki olmamağla nişân-ı mezkûru alamadığına mebnî, dâimâ derdi sefer olup bu cihetle her nasıl olur ise olsun fikir ve endîşesi mutlaka taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den zuhûr etmek üzere seferi ihdâs ettirmekten ibâret olmağla dâimâ Devlet-i 'Aliyye'den gazab u tehevvue getürecek hareketten hâli olmazdı. Binâ'en-aleyh Dersa'âdet'te mukîm Rusya elçisi dahi işini iki yüzlü kullanmağa mecbûr olup, bir taraftan devleteynin politikasını icâb-ı vakt ü